

Анна ЗАХАРОВА

ЧУРАПЧЫ НЭНИЛИЭГЭ ТӨРҮТТЭММИТЭ 375 СЫЛЫН КӨРСӨ

Үбүлүйдээх сылга анаммыт үрүн тунах ыһыах ыһыллыаба

Быйыл Чурагчы нэһилиэгэ - төрүтгэммитэ 375 сыла. Ол чэрчитинэн бэс ыйын 17-18 күннэригэр Мажаайы алааһыгар өрөспүүбүлүкэ таһымнаах ыһыах буолара былаанналар. Номнуо анал хамыһыһа тэрилтэн, былааннаах үлэ-хамнас ытыт-ла турар. Икки күннээх үбүлүүйдээх ыһыахха бэлэмнээни хайдах баран иһэрин иттиэнэ ыһыах сүрүн бырагырааматын туһунан Чурагчы нэһилиэгин баһылыгын Владимир Сивцевы кытта кэпсэттибит.

- Үбүлүйдэх мнхмт
икки толору күн булуода. Бэ
мһын 16 күнүгэр бэлэмнэнэн,
үгэ бһмһыннан бэ мһын 17
күн үүнүүгүгэр күн көрсүүтүн сн-
гэр-гүмн мһмһмһаа. Сарсыр-
дэгтгн сагалзан, мһмһ үөрүүдэх
аһмһмһаа, кһмһ үрдүн өктөрүү
булуода.

[illegible]

кореогичуу ыһыах туругар киллэ-
риэхтээ.

Бастагы күн мас тардыным, ох
саанан ытыы, хансадай, атах он-
нуулар, чабырдах уо.д.а. сүрүн
күрэхтэһиннэр сабаланыахтара.
Ол нинэр сылын айы ытыллар
«Тогуу томтор ооннууларгыар»
өрсөтүүбүлүк араас мууһукта-
рыттан бастыг бөбөстөр кыт-
тыахтара. Быыл үбүлүөйүнэн
снбээстээн, бирини пуондата
улаатта. Онон дыз, көрөөчүлэр-
гэ нинтэриһиннэй буолуоҕа. Маны
таһынан Ботүгүттээ ач сүүрдүт-
тытылыаҕа. Иккис күн сорох
күрэхтэһиннэрбит түмүктэрэ тах-
сыахтара, ону тэигэ атын куонку-
рустар сабаланыахтара, уус-уран
самодельность «энисэрдэрэ
уо.д.а. тэриһинэхтэрэ.

Онно бэлэмнэлэн былааннаах

үлсэр ыгтылгачлар. Чурагчы юмниоготонтэрилгэлэрин, уонсастыгынныахтарын кытта көрсөн, хаста да мунуяхтаабытыг. Мадаайыга өрөмүөн, тутуу үлсэрэ ыгтылгыахтара. «Туймаада

Нийгэм тэрийнх нь өтүтэн Магаа-
йга кириинг массаана турар
сирдэрэ онгошулуохтара. Итинэн
турар кириин аарка сүрүнзэн
дьону көрсөр сирбигт буолуоба.
Ол курдук, кирилэллин түһэн ба-
ран, дьон-сэргэ алааска ырааста-
нан-арчыланан кирилэхтэрэ.

Ыйһаак ыйһалдыбыт сиригэр тоҕус фотозонаны оҥорор бы-
лааннаахпыт. Быыстапка түһүлгэ-
тигэр анаан улахан 8 кырыылаах,
кырыыһаах эбийиэк түтүл-
лүүбү. Кэсирэр буолар түһүлгэ-
тигэр сыананы улаатыннарыы,
санаталы уларытан оҥоруу үлэ-

тэ зыгтайлаха. Атыг-эргэж дээрбанката, оёолорго аналлаах аттракционнар урукку мистэлэ-рингэр тэрилдэхтэрэ. Ураһалары нэһилиэк дьаһалгашара шөфтээх тэрилтэлэрин кытта киирэн, кырааскалаан-ыраастаан санар-дыахтара. Ити курдук кээлтээх үлэлэри нэһилиэк түүлбэлэрэ сэт-тэ ТОО балабаннарыгар оноруох-тара.

Магааиймытыгар элбэх дьон кэлнэ дин эрэнэбит. Чурапчыттан төрүттэх атын оройуоннарга, куораттарга олорор биир дойдулаахтарбыт кэлнэхтэрэ. Ол иһин тас костүү тунсагай буоларын туһугар өссө ситэрэн киниргэтэр, бөх-сах бырааар ууруналлары элбэтэр былааннаахпыт.

БНМАУ-аас Олонхо туйлааг, Нэгжигрхүүр дэлгэсээсээтэ.

Дьокуускайдаагы культуура ыһ-
деһа культуурунай тэрээһиннэри
ыһтыхтара. Бэс ыйын 17 күнүгэр
П.Е. Барахсанов аатынан сыһыла-
ныг паркка Саха Сирин сулууста-
ра күүсүр туруоруохтара.

Билр улахан, мнхаштыл түмүктүү тэрэһинмистигэр Арасыһыа таһымнаах ырыаһыттары - «HI-FI» бөлөх экс солиһын Митя Фомина уонна «Славян ВИА» экс солисткаһын Карина Коксы ыһырдыбыт. Кинилэри бииргин саамай үлэ үөлүгэр сылдьар дьоммут, орто саастаах аудитория үчүгэйдик истэн билэллэр. Чурапчы олохтоохторутар үчүгэй настырыаныһаны бэлэхтээн, эстрада сулустарын консёртаһы быһаан урукхуттан баар. Дьонсэргэ үчүгэйгэ, кэрэҕэ тардыһан, сонуну көрүүн-истээн баҕарар. Ыаллыы сытар улуустарбыт хаһыс да сырыыларын тэрийбиттэрэ. Бийиги быйыл үбүлүйдэх сыйлыгытар сеп түбэллиннэрин, суолбут-инспит да үчүгэй буолан, пан бастакытын Арасыһыа сулустарын консёртин тэрийбит. Онон бэс ыйын 18 күнүгэр киһи «Боотур Уус» стадионна улууспут олохтоохторун, ыалдыттарын күүтүбит.

Үеүхэни Айыыларбытыттан
көрдөнөн, алгыстанан, арчыла-
нан, сыллаады энэргийэбитин
толорон, итинкини да үүтөн-сай-
дан, дойдубуз туһугар эрним-
нээхтик үлэлэһинт, Чурапчыбыт,
өрөспүүбүлүкэбит эчирини сайда
туварыгар эрэнэбин.

Марфа ПЕТРОВА.

Былтыргы үйэтээби хаартысканы сангалыы тыыннаатылар

Цурагчы нэһилиэгэ төрүттэммитэ 375 сылын көрсө, үйэ анаарыттан ордук кэм устата хараллан сыппыт, политсыбылынай Владимир Ильич Иохельсон 1902 сыллаахха үйэтинигт хаартыскатын саналыы тыллыныр улахан дьаһал ыам ыйын 24 күнүгэр боолан ааста.

“Чурагны хүүхэд – түмсүүгээ!” диншээрнэний, улуусууд 300-тэй тахса олохтоогоо кэлэн, буца бары бийр киһи курдук, хөхтөөхтүк кыттан, улуусуудугар улахан су- алталаах устуурууа нэрэлһитээн буолбт көстүүнэ үйэтигээр. Олохтоо даяалта, чуолван баһы- дык Владимир Сидих салалта- тынан, “Айылхан” сынньалан киинин үлэһитэрин көбүлээһин- нэринэн кэлбт дьонго оччо- тообу күнн көрдөрөр танас-сап көрүлүнэ, “Чурагны” ТХПК-тан итин ас-үөл тэриһинэ.

Мангынх историческай реконструкцияны сөргүтөр тулунан юлжэтинг өссө 2022 сыл күһүнүтүн аңаан-минээн ыытыллар. Улуустанды тэлэбиндэниң шөүф-эрэдэктэрэ Аниа Семенова, Чурапчы нэһилиэгэ төрүтүмүгүтэ

375 сүүлгэр авамыг бүсрийгтэн
бу хаартыскагтэн сагшлын бада-
рарын тухуун элэгтэн, нэл-
лүк дьаалтата быһа гыммакка,
кылгас хэм илгэр дьон-сэргэни
түмэ охсон тэрийбгтэрэ кэрэхсэ-
биллээх.

"Бүгүн Чураглы нэһилээтин
олохтоохторо, тэрнэтэ үлэһит-
тэрэ бары кэлэн бу хаартысканы
түһүннээрини бары кыгынныбыт.
Манан билиһи устуруйабытын
хатылыбыт. Үйэ анараа өттү-
гэр билиһи өбүгэлэрбит хайдах
ыһахтыылларын, кымыс үрдүн
охтороллорун, оһуохайдыл-
ларын аан дойдуга барытыгар
көрдөрөн тураллар. Ол хаартыска
дыһыһабыс билиһин Нью-Йорк
куоракка естествоһун мусууһига
хараллан турар. Онон бу Саха по-
руота дигэн баар эбит дигэннээ бил-

битгээр. Итинэн снэтгэрэн, очот-
тон-баччада дээрн үтүв үтэсигнэн
умнубакка килибинт, эбнн оссо
сайыннаран иһэбит, келүөнэт-
төн-келүөнэтэ бнэрэн иһэрбитин
көрдөрө сылдыабыт", - днэн Чу-
рапчы нһилнэгнн баһылыга Вла-
димир Дмитриевич эттэ.

Муսуфут дьон Владимир
Иохельсон хавартыскагьттан
“Кымыс үрдүн охторууну” уон-
на “Оһуохайы” көрдөрдүлэр. Ре-
жиссерунаан Семён Ноговидян
үлэлээтэ, хавартыскада Сэмён
Жендринскэй түһэрдэ, биндийи-
рбэ Анна Семенова, Яна Седали-
нцева, Доржукай Монгуш, Аман
Винокуров, Ньургун Капитонов
үһүлүлүлэр.

Сэмюэл ЖЕНДРИНСКЭЙ.

ПОЛИТИКА

Барыллаан куоластааһын: Саха сирэ хандьыдааттары талар

Саха сиригэр «Биир ньыгыл Арасыйыа» баартыйа барыллаан куоластааһын бэрээдэгин саҕалаата. Хас биирдин киһи ыам ыйын 28 күнүгэр дьэри бу тэрээһингэ кыттыан сөп. Барыллаан куоластааһын хаамылытын түмүтүнэн күһүннү быыбарга баартыйа ханнык хандьыдааты туруорара чуолкайданыаҕа.

«Биир ньыгыл Арасыйыа» — хандьыдааттары талыыга дьон санаатыгар олохтор дойдуга соботох баартыйа. Онон күһүннү быыбарга баартыйаттан көрүлгө мөстүгэ нэһилиэтинэ үтүс өйө-бүлүн ылбыт хандьыдаат тиксигэ-бэ.

— Манньа көдүүстээх сыһыан баартыйа 14 сыл туттан кэлтэ. Барыллаан куоластааһын түмүгүн «Биир ньыгыл Арасыйыа» чилиэнэ эрэ буолбакка, баартыйага да суох киһини хандьыдаатын туруоруохтутун сити. Саамый сүрүнэ, ол киһи хэм туруорар суолталаах сорукарын биригэ быһаарарга бэлэм буолуон наада, — дьэи эттэ «Биир ньыгыл Арасыйыа» баартыйа Саха сиринээгин

салаатын эрэггийинээгин ситирилээх кэмтигэтин салайааччыта Руслан Платонов.

Барыллаан куоластааһын аһаҕас кэбинин барыаҕа — онно ханнык баҕарар баартыйа чилиэнэ эбэтэр баартыйата суох киһи кыттыан сөп. Оттон куоластааһынга быыбар ытыгылаахха эрэггийин ханнык баҕарар олохто-обо кыттар.

Ким хандьыдаатынан регистрацияламмыт?

«Биир ньыгыл Арасыйыа» баартыйа барыллаан куоластааһынга СӨ Судаарыстыбаннай Мунньаһын (Ил Түмэн) уонна Дьокуускай куорат Дууматын

дьокутааттарыгар 500 уопсастыбанньык, миссия, волонтер, бырамыысыланнас бэрэстэбинтэ, урбаанньыт, быстах кэмтэ байыаннай дьайыы кыттылааҕа уонна дьоруойа хандьыдаатын туруорга быһаарыы ылыммыт.

Докумуннарын биригит дьоннор истэрингэр үлэни сылдьар бэлэтиктэр эмэ бааллар.

Быһылгы барыллаан куоластааһын сонун көстүүтэ — бу тустаах тэрээһингэ ыҕат болҕомто-тун туһаайда уонна кэрэ аҕаардар көхтөөхтүк регистрацияны аастылар. Ол курдук, өрөспүүбүлүкэтэ-тэн 114 кэрэ аҕаар Судаарыстыбаннай Мунньаһын (Ил Түмэн) уонна Дьокуускай куорат Дууматын дьокутааттарыгар бэйэтин

хандьыдаатынан туруорунарга санаана.

— Араас идэлээх уонна саастаах дьон бэйэлэрин хандьыдаатынан туруоруммуттар. Ол курдук, саамый эдэр кытааҕы 22 саастаах, саастаах киһи — 78-на. Барыллаан куоластааһынга өрөспүүбүлүкэ бары улуустарыттан уонна Дьокуускай куорат бары уокуруктарыттан кыттыахтара. Ортотунан, куонкурус олус үрдүк: биир мандаакка — биэс киһи, — дьэи бэлэтигэр Руслан Платонов.

Саха сирэ Уһук Ил уокуругар «Биир ньыгыл Арасыйыа» баартыйа барыллаан куоластааһынга куорат Дууматыгар (манна конкуренция үрдүк) хандьыдаат быһымынан кыттыыга киирбит сайаатка ахсаанынан — бастагы, Арасыйыа эрэггийинээгингэр — иккис буолбутун бэлэтигэр тоҕоостоох.

Хайдах куоластыахха?

Хандьыдааттарга куоластааһын PG.ER.RU. сайтка ыам ыйын 22-28 күннэригэр электроннай пуорманан барар. Быыбардагы быһымынан ыам ыйын 26 күнүгэр дьэри бу порталга регистрацияланахха сөп. Ол иннигитэн PG.ER.RU сайтка «Госуслуга» нөпүө верификацияны баһыахха наада.

Алгоритма манньа:

1. PG.ER.RU сайтка киирээгин уонна «Куоластааһын саҕалаа» кунуопканы баттыгыт.
2. Системэҕэ киирин ньматын талаҕыт. Төлөпүүнтүгэр кэлбит СМС-пароль көмөтүнэн киирээгин.
3. Куоластааһын бүлүгүнүн талан баран, куоластын биэрэр хандьыдааккын бэлэтигит уонна «Талыт киһигин биэргэт» дьэи кунуопканы баттыгыт.
4. Графаны сөпкө толорбуткун билэи баран, «Зашифровкадан баран бүлүгүгүгү талыт» кунуопканы баттыгыт.

«Биир ньыгыл Арасыйыа» баартыйа Саха сиринээгин салаатын пресс-сулууспата.

САНА ТУТУУ

Чурапчыга балыыһа иккис уочарата тутулла турар

Улууспутугар балыыһа иккис уочарата тутулан олоххо киирэр түтүнүн бары да олус кэтэхэр буолуохтаахпыт. Маньаха 2021 с. «Ростройроект» ХЭТ эбийиэк бырайыагын онорон, 2022 с. «Первичное звено здравоохранения» федеральной бырагырааманан үбүлүнэн, күн бүтүн үлэ-хамнас күөстүү оргуйар. Тутууну А.И. Габышев дириэктэрдээх «Агдэзия» ХЭТ сүрүнүүр. Бу 759 мөл. солк суумалаах сана балыыһа 26 куйкалаах буолуоҕа, аны кыһын сэттинни ыйга силигэ ситэн олоххо киириэхтээх.

Үлэ-хамнас хаамылытын, билигин туругун, хас тэригэ манна үлэлэрин туһунан тутуу учаастагын бэрэстэбинтэлиттэн Афанасий Михайлович Кирпичинтэн кэспирингэр көрдөстүбүт: «Аастыт сыл олунуу ыйтан тутууну саҕалаабылыт. Учаастак начаалынньыгынан 2022 с. от ыйыттан П.П. Захаров, бэрэстэбинтэлиттэн мин, прорабынан Ю.Ю. Ксенофонтов, мастарынан Л.Н. Филиппов матырыаалынан хаачыымы уонна ыскалаат сибистэһиинэн А.С. Егоров, инженер-сметчининэн Е.Д. Павлова ананан, үлэни-хамнаһы сүрүнүүбүт. Ону тэҥэ геодезиянан А.А. Ефремов, погрузчик тыраахтарга И.Н. Пономарев, крановщигынан Р.В. Ушницкай, «Агдэзия» ХЭТ-тэн бырайыак салайааччытынан И.И. Спиридонов үлэни сүлдьааллар. Инженерий састаап уонна анал тикхэниэс үлэһиттэрэ бары — чурапчылар-быт.

Итини таһынан олохтоохтортон 5 оробуочай, 3 харабыл, 3 ханыгар, 3 сыбаарык, 1 коммуначы-сууһааччы үлэһиттэр. Эмэ бары — Чурапчы олохтоохторо.

Бүтүннү туругунан эбийиэккэ 73 киһи үлэһит. Ол иһигэр саха-

лар, нууччалар, узбектар, таджиктар, уонна араас омук дьоно бары биэр өйгө-санааҕа түмсөн үлэһиттэр. Билигин туругунан, эбийиэк таһын обшаккалаан бүтүрдүлэр. Ис өттүгэр штуркатуркалааһын, вентиляциялары оноруу, уот ситимин тардыы, хостору оноруу үлэлэрэ барыта тэҥэс ытыллаллар. Эбийиэк икки дьыттэн турар — хаһаайыстыбаннай блок 1 этээстээх уонна «Б» блок 3 этээстээх. «Б» блокка үөһэ кырлыһатын оноро, полистиролуонан бүрүйс сүлдьааллар. Итини тэҥэ туһааннаах үлэһиттэригэр эбийиэк тас өттүгэр теплоотрастаны тардаллар, канализацияны, септикте-ри онороллор. Итинни таһынан икки 150м3 баһаарынай смкостар таһылан, сотору кэминэн бүтүөхтэрэ.

Муус устар ыйтан эбийиэк иһигэр быстах иттиги ситимин холбоон, штуркатуркалааһыны саҕалаабыттар.

Уопсайа сылтан ордук кэмгэ 356 мөл. солк. суумалаах тутар-тангар үлэни толордубут. Тутуу матырыаала кыһыгы суолунан Дьокуускайтан, Иркутскайтан, Хабаровскайтан тизлэн кэлбитэ. Онон тутар-тангар үлэ тохтоло суох ытыллалар. Уопсайа 7 тэригэ дуогабардаһан үлэ-

лиилэр. Салайааччылар кэмит-тэн-хэмигэр кэлэн үлэни-хамнаһы былааннаһан бараллар. Үлэһит эрэһини; сарсыарда 8 чаастан кыһа 20 чааска дьэри, биэр оробул күнүсэх үлэһиттэр. Оттон кэлини биригээдэлэр күнүс 10-12ч. устата өрөбөккө, тура тэбинэн үлэһиттэр.

Федеральной бырагырааманы толоруу Ил Дархан уонна Бырабыыталыстыба хонтуруолугар турар. Онон быһылгы сылга үктэниэхтигиттэн, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабыыталыстыбатын бэрэссэдээтэлэ Андрей Тарасенко, Бырабыыталыстыба бэрэссэдээтэлин солбуулааччы Ольга Балабина,

Өрөспүүбүлүкэ прокурора Максим Попов эбийиэккэ сылдьан үлэ хаамылытын көрөн, билсэн, үлэһиттэри кытта кэпсэтэн бар-быттара. Кинилэри сэрэ улуус-пут баһылыга Степан Саргыдаев, улуустаагы киһи баһылыга кыла-абынай бырааһа Николай Синцев эмэ кэлэн көрөн, билсэн бараллар.

Өрөспүүбүлүкэ тутууга над-зора Ирина Павлова, сакаасчыт технадзор Валерий Никифоров графигынан болдьоһон, тутуу хаачыстыбатын хонтуруоллууллар.

Сана балыыһага оборудовани-елар, мисбэлэр сокуруу куорат-тарга сакаастанан тураллар. МРТ оборудованиета Германияттан

номнуо атылааһылан, күһөрү кэллэхтээх. Эбийиэк тутуута дуо-габар быһымынан 2023 с. сэтти-ни ыйга бүтүөхтээх.

Онон үлэ-хамнас былаан быһымынан ытыллалар, бол-дьоһомут кэмгэр түмүктэн-нэбинэ, аны кыһын аныгы обору-дованиеларынан хаачылыбыт, билигин ирдэбилтэргэ эппи-эттир сандарбыт кэни-куон балыыһабыт олоххо кииригэ, дьон-сэрэ доруобуйатын турук-таах, чөл-чэглэн буоларыгар, улууска доруобуйа харыстабыла сайдыытыгар дьолун олук түстэ-нигэ.

Анна ЗАХАРОВА.

2023 – АРАССЫЙАБА ПЕДАГОГ УОННА НАСТААБЫННЫК СЫЛА

Үөрэтти, иити сүрүн тосхолунан

Хайахсыт нэһилиэгэ бэрт урукку кэмнэртэн үтүө дьоннорунан сурабырар. Дойду үрдүнэн биллэриллибит Педагог уонна настаабыннык сылын нэһилиэкпит бэтэрээн учууталларын, өр сылларга оҕону иитиэгэ элбэх сырдаларын биэрбит Оконешниковтар дьыт кэргэни көрсөн кэпсэтибит. Ол курдук, Мария Еремеевна 36 сыл нуучча тылын уонна литературатын учууталынан үлэлээбитэ. Николай Афанасьевич физкултуура уонна история учууталынан таһаарылаахтык үлэлээн, күн бүтүн оскуола кэлэктибин, элбэх оҕо махталын ылаалар. Онон кинилэри кытта кэпсэтинибитин саҕалыйбыт.

– Мария Еремеевна, Николай Афанасьевич, баһаалыста, бэйэбит тускутунан калгастык билиһиннэринг эрэ?

– Иккитэн холкуостаах дьыт кэргэнгэ төрөөбүтүт. Оччотооҕу учуутал идэтэ олус үрдүктүк тутулар уонна оҕо барыта учуутал буолуон баҕарар кэмнэртэ. Мин, Мария Еремеевна, Диринг өртө уоскуолатыгар үөрэммитим. Онно нуучча тылын учуутала Мария Михайловна Иванова үөрөппүтэ уонна оскуоланы бүтэрэрбэр “нуучча тылыгар туттарса бар” дьээн сүбэлээбитэ. Икки сыл холкуоска үлэлээн баран, СГУ-га нуучча тылын салаатыгар киирбитим.

– Оттон мин, Николай Афанасьевич, оскуолаҕа үөрэнэр сылларбар олус кэчч билиһиннээх, бары өттүнэн дэгиттэр Михаил Афанасьевич Михайлов дьээн физкултуура учууталыгар уһуруллан үөрэммитим. Үөрэнэ сылдан, бокса сиксипиттэртэ иккитэн сыл дьарыктаахпыт. Ол сабыдыалынан физкултуура учуутала идэни табытым. Уопсайынан, кыра эрдэппиттэн уонна оскуолаҕа да сырыттаахпына, история олус үчүгэйдик кэпсэтиллэр, оҕолорго тирээччилэр. Ол иһин физкултуура учууталынан иккитэн сылдан үлэни сылдан, история учуутала буолар баҕа санаам баһыйан, аны СГУ-га кэччтэн история салаатыгар үөрэнэ киирбитим.

– Эһиги санаабытыгар, учуутал хайдах буолуохтаабыт? Бэйэтигэр ханнык ыраахылар туруоруохтаабыт?

– Бэйэтиг санаабытыгар, учуутал бастатан туран, билиһиннээх, кэчч көрүүтүк буолуохтаах.

Бэйэтин предметин үчүгэйдик билэр буолуохтаах. Оҕолорго итинг сыйыаһаах, оҕолору таптыр, убаастыр буолуохтаах. Бу олоххо сайдытынан, билиһиннээх-көрүүтүкөн иһинки иһэчтээх уонна ону оҕолорго толору тирээччтээх. Оҕо сайдан тахсарыгар саамай улахан укулааты уурар кининэн буоларын толору өйдүүчүтүк. Үөрэнээччин кытта бипр тылы булар, сир-майгы да, таһаар-сап да өттүнэн культурунай буоларга үөрэтчүтүк.

– Уччуутал, арааһа, аан бастакы уруогун умнубата буолуо?

– Оннук. Билиги бастаан, Хадаарга үлэни кэлбиппиз. Манна бастаан, 5-с кылаастары үөрөппитим. Барыта 28 мэнник-тэник, быһаарык оҕолор этэ. Долгуйан, куолаһым, тобутум кытта илбирээбитин өйдүүбүн. Кэччиптэн үөрэнэн, учуутал “хаа-тыгар” киирэн, билиһини биэрэр эрэ санаалаах олус кыһаллан үөрэтэrim. Наһаа долгуварым, хас биридиги уруогу сурунан, быһаарыаан аҕай биэрэrim.

– Николай Афанасьевич, ол кэмнэртэ оҕону устуорика уһууу хайдах этэй?

– Оҕолору сылы быһа күүсэ утумнаахтык дьарыктыарым. Дьэ, ол түмүгэ оскуолалар иккит ардыларынааҕы комплекснай ыспартакыйаадаҕа биллэр. Үчүгүтүк бириһтээх мнэстэҕэ тахсарбыт. 80-нүс сыллар саҕаларыгар оройуонга устуорт 14 көрүгэр ытыллыбыт улахан комплекснай ыспартакыйаадаҕа 3-с мнэстэ буолан, кыаһы кубогын көтөхтүһүтүн умнубалпын. Диринг, интэриһээт-оскуола курдук улахан оскуолалары кэччипиттэр хаһыарыппыт. Бу барыта дьарыктан, ситиһинтэн кэлэр. Ол кэмнэртэ олус элбэх сэмнээрдэр, мунунахтар буолаллара.

Манна сүрүн кэпсэтин үөрэтэр

уруогун хаачыстыбатын үрдэтти, сонуну киллэрини буолар. Элбэх аһаҕас уруоктар буолаллара. Ол үлэнир сылларбытыгар оскуола мһааҕа ытыллар буолбута, сир куурда да, пионер күнүгэр кэччтэруу барарбыт. Манна эмиз үчүс ыспартыбынай күрэхтэһиннэр ытыллылар. Бу барыта оҕо сайдарыгар улахан туһалаах буолар.

– Билиһини үөрэнээччи уонна урукку үөрэнээччи тух уратылаабыт?

– Урукку оҕо элбэхтик таһырдьа сылдьар. Ол тухары үлэ арааһын толорор. Холобур, оскуола үрдүк кылааһын үөрэнээччилэрэ учууталларын кытта саһаан туруора тахсарбыт. Иһиннэн, “Дружба” эрбиннэн үлэнирбит, үлэ күөстүү ордуура. Аны идэлэ кэмнэртэ эмиз оскуола кэлэктибэ, улахан оҕолор буолан көмөҕө дьээн барарбыт. Хотон хаарын түһэрэн, олбуор бөҕөнү тутан, күн-дьыл биллибэккэ аһара. Бу оҕолор уопсай үлэни бүтэрэн баран, аны дьыһлэрин үлэтин эмиз үмүрүтүлүр. Онон урукку кэм оҕолоро үлэҕэ сыстаҕастар этэ. Билиһини солхуос, хаһаарык-тыба эстэн, үлэ да суох курдук. Онон кини үлэни сатаан үлэнир дьобурун билиһини үөрэнээччигэ атыннык интэриһээх сөп дьы саһыбын.

– Үөрөнпит оҕолорутун кытта сибээһи тутуһуоту?

– Тутан бөҕө буоллаҕа. Билиһин барыларын кытта билэс оло-робут. Кинилэр билиһини бэйэлэрэ эмиз эбэ, элэ буоллахтара дьы. Ол курдук, бырааһынныктарга ынырсабыт, көрөсөбүт. Бипр үөрэнээччим кэччип физкултуура учуутала буолбута, бэйэтэ таһаартарбыт кинигэтин аһалан бэлэчтэбиптэ.

– Эһиги санаабытыгар, настаабыннык дьээн кимий?

– Быһыппы сылы чопчу учууталларга, педагогтарга аһаан. Настаабыннык сылыннан биллэрбиттэрэ. Оттон бу тылы ыргытан көрөр буоллахпытна, настаабыннык хас үлэ эйгэтин аһын баар – тыа хаһаарыктыбатын, балыһа, хонтуора о.д.а. Арай, настаабыннык дьээн диринг суолта-лаах тыл – тус эйгэҕэ көмөлөһүү, көмөнү тэрийиң, сүбэ-ама биэриң дьээн толкуйдуубун. Көлүөнэлэр бэйэ-бэйэҕэ көмөлөсүһүлүр.

Эбэн эттэххэ, кэччиптэ кэмнэ патриотизмга үлэ хайысхатын күүһүрдэн, эбэн биэрээххэ наада дьы саһыбыт. Холобур, оҕону бэйэтин кылаһынан үлэлэтэн. Үлэни таптырар, үлэтигэн толлон турбат гына иити хайаан да наада. Былар бэйэтиг дьуһуурустубан кылаастытын сууһар этибит. Кини оннук бэрээдэҕэ, үлэҕэ эрэ үөрэтир.

– Мария Еремеевна, бу кэмнэрт усталарыгар уопсасты-баный үлэбит үтүө буоллаҕа.

– Оннук. Урукку кэмнэртэ уопсастыбаный олобунан оло-робут. Зоналарынан араас күрэх-тэһиплэри тэрийэрибит. Ону олох көтүппэт этибит. Зона агитатора, начальниһыга дьээн буоларбыт, дьону түмэн, дьоннууну куруук биэрэ аһан-тутан сылдьарбыт. Николай Афанасьевич устуорт инструкторын быһытынан нэһилиэк хамзаандатын туруоруу-га күүсэ үлэлээбитэ. Профком бэрээсдээтэһинтэн саҕалаан, кэччип бэтэрээннэр Сэбиэттэрин салайааччытынан өр үлэлээбитэ. Мин онно чилиһи быһытынан үлэлээн, куруук көмөлөһөрүм, сүбэ-ама буолааччыбын. Кэччип үлэ түөлбөнүн ытыллар буолбута. Онон эмиз ытыллар дьаһалга барытыгар көхтөөхтүк кыттарбыт. Билиһини хас бэстибээл аһын ы-лыбыт, үчүгүлүүбүт. Ол курдук, бэйэм аһаамбылга сылдьабын. Николай быһыл үһүс көлүөнэ үчүгүһүттэрин бөлөһөр киирэн үчүгүлүүтэ. “Барыта үөрэппит оҕолорум” дьээн күлэр.

Аһабыт билиһин даһаны кыһаттаах хайыһарын иһингэр тутан сылдьар. Ол курдук, Че-

либинский уобаласка Златоуст куоракка ытыллыбыт норуоттар иккит ардыларынааҕы хайыһар күрэхтэ кыттан, 45 хамаандаттан Саха сирэ 7 мнэстэ буолан ситиһиптэнэн кэлбитэ.

– Кэпсэтинигт түмүгэр, сирдээҕи дьол дьээн тугуй?

– Сирдээҕи дьол дьээн – өйө-һүү уонна өйдөһүү. Билиһи 50 сыл биһигэ олордубут. Үс оҕону иһтэн, үөрэттэрэн атахтарыгар туруордубут. Ситтэр эмиз улаатан бэйэлэрин суолларын бултулар. Иккит кыһы учуутал идэтин баһы-лаан, үлэни-хамсыы сылдьа-лар. Онон оҕоҕо тороппут суолун утумнааһын баар дьы саһыбыт. Тус олохпутугар өйдөһүү, өй-дөһүүнү, тапталы билэн этэнгэ олоробут дьыбит. Оттон бу өйө-һүү уонна өйдөһүү аһаардас кэч-ччиптэ эрэ сыйыаһа буолбакка, кэччиптэлэринг, дьоботторунг, бипр дойдулаахтарыг, үөрэппит оҕо-лорунг иккит ардыгар баар буоллаҕы-на, бу – чаччы дьыл.

Саһалар этэллэр: «Кини олоҕо түннүгүнэн элэ гынар чыһчаах курдук түргэн» дьээн. Онон, эдэр кини бу кэмнэ сирд-дээх, чэччиптэ олоҕу оҕорон, тус уонна тас дьонуттан өйдөһүүнү, өйдөһүүнү билэ сатыахтаах. Бу буолар – сирдээҕи дьол муһутуу чыһчаала.

– Кэпсэтипит иһин махтана-быт.

Кэпсэтиллэр:
Комила АРЖАКОВА,
Юлиана ВИНУКUROVA,
А.П. Илларионов аһыннан
Хайахсыт өртө оскуолатын 8-с
кылааһын үөрэнээччилэрэ.

ТУСКАР ТУҔАН

Саамай туһалаах эрчилли

Приседание – бокуйан ыһы

Бокуйуу, бу эрчиллиһини күн аһы оҕоро сырыттаахпына, ту-алекка улахан наадаһар күн аһы сылдьабын. Арыт күн иккитэ.

Бу иһо ас буһарыта уонна э-сипи атастаһыта (обмен ве-ществ в клетках организма) түтсү-бүтү, олус үчүгэйдик үлэлээби-тин туһута буолар. Мантан ордук дьаһаһабыт наадаһа суох. Бу эр-чиллиһини күннэ хаста да оҕорор

ордук. Бипр сырыта тоһо кы-ааргынан элбэхтик, 30-50-100 он-тон да элбэхтик оҕорор туһалаах. Төһөнөн элбэх да, сөччонон үчү-гэйд. Бу ордук хонтуораҕа хамсаа-бакка олорон эрэ үлэнир дьонго олус наадалаах. Бу эрчиллиһини оҕорон бардахпына, иккис-үһүс күнүттэн туһатын билэн барабын. Бу оҕоттон оҕоньоруугар тийэ туһаһыр эрчилли буолар. Саас-таах дьон мантык эрчиллиһини туохтан эмэ тутуһан оҕороллоро

ордук – оронгон тайанан, олоппос өйөнөрүттэн тутуһан, остуолтан, подоконниктан тутуһан оҕоруох-ха сөп. Бэя дьэртэр, бэйэн тобу-куттан тайанан оҕоробун. Мин бу эрчиллиһини наадыһаахпына эрэ туттабын, күн аһы өрүү оҕоро сылдьабыппын. Доруобай бу-олун, бар дьонум!

Бэлэһипит чэччэкитик барар

Бэлэһипит заводской регу-

лировкаһа эһара суох буолар. Ол иһин тэбэртэ ыарахан, эрдээчч. Оттон саллан, дьон бэлэһипити тэбэ сатааһыттар. Манна көлүөһэ подпильиһын кып-кыратык бөсхө ыттан биэрэбин. Ону ман-нык билээбин: Шинаттан туора тардылааһаахха, кып-кыратык туора хамсыр, дьалкыһыттар буолуохтаах. Оччото маннык бэ-лэһипит хамсаһаһыт хоту бара сылдьар буолар. Мантан аһаар-даһы дьонуйаһын, аһынаһын эрэ. Дьокуюскай – кыра куорат, манна бэлэһипитиһин сылдьар саамай табыһаһаах. Ону бороуба-лааһаахпына, бэйэн билэтин. Манна

бэлэһипити шината төһөнөн сип-ныһытэ да, сөччонон чэччэкитик барар буолар. Тыһа кытаанах собуус буолара ордук. “Дамскай” дьэрт сипэ суох бэлэһипит саа-май табыһаһаах. Кэччип баҕажни-гар мас планканын аһа уураһаах кыра оҕо олорон олбоһун оҕо-робун. Иһингэр көрөһиһа баар. Манна сээкэй малларын утаһын. Бу иһэлэр кыра оҕолорун иһэ сьдьаһаһыгар олус табыһа-һаах. Үчүгэйдик айыһаан, бар дьонум!

Михаил ТИМОФЕЕВ,
Амма – Дьокуюскай.

[illegible]